

საქართველოს სსრ პოლიტიკური და მშენიარული ტომის
გაშავრსმეღებელი საზომგარღება

თ. ო რ ი ა უ რ ი

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი

**ქართვადთა ძვადი სარმუნოებრის
გარღონაშთებრ და მართრ
რეაქსიონური არსი**

თბილისში წავითხული ლექციის სტენოგრამა

მკითხველებს

საქართველოს სსრ პოლიტიკური და მეცნიერული
ცოდნის გამაგრებელი საზოგადოება გთხოვთ გვაც-
ნობოთ თქვენი აზრი ამ ლექცია-სტენოგრამის შესახებ.
თბილისი, ჯაფარიძის ქუჩა № 4

რედაქტორი პეტრე გ. ჩიტაია
ტექნიკური ვ. ნანობაშვილი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XIX ყრილობაზე მიღებული წესდების თანახმად, „ამჟამად საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მთავარი ამოცანები ის არის, რომ ააშენოს კომუნისტური საზოგადოება სოციალიზმიდან კომუნიზმში თანდათანობით გადასვლის გზით, განუწყვეტლივ ამაღლოს საზოგადოების მატერიალური და კულტურული დონე, ზარდოს საზოგადოების წევრები ინტერნაციონალიზმისა და ყველა ქვეყნის მშრომლებთან ძმური კავშირის დამყარების სულისკვეთებით, ყოველნაირად განანტიციოს საბჭოთა სამშობლოს აქტიური თავდაცვა მისი მტრების აგრესიული მოქმედებისაგან“.

კომუნისტური პარტია, რომელიც მშრომელ მასებში ნერგავს საზოგადოებრივი მოვალეობის მაღალ შეგნებას, ზრდის მათ საბჭოთა პატრიოტიზმის, ხალხთა შორის მეგობრობის განმტკიცების, სახელმწიფო ინტერესების დაცვისა და ამ მიზნით ყოველგვარი წინააღმდეგობის გადალახვის სულისკვეთებით, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს საბჭოთა ადამიანების სწორ იდეურ აღზრდას. „პარტიის იდეოლოგიურმა მუშაობამ, — ამბობდა ამხანაგი გ. მალენკოვი XIX პარტიულ ყრილობაზე, — მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს კაპიტალიზმის ნაშთებისაგან, ძველი საზოგადოების ცრურწმენათა და მავნე ტრადიციათაგან ადამიანთა შეგნების გაწმენდაში“.

ძველი საზოგადოების ერთ-ერთი ასეთი მავნე გადმონაშთია რელიგიური ცრურწმენები, რომლებიც მცირედად, მაგრამ მაინც არსებობენ ჩვენი ხალხის ყოფაში. ამაზე თუნდ ისიც მიუთითებს, რომ ჭკრ კიდევ შევხვდებით რელიგიურ დღესასწაულებისა თუ წესჩვეულებების შესრულების ფაქტებს, ექიმბაწებებს, მკითხავების, „ავი“ და „კარგი“ თვალის, „ბედნიერი“ და „უბედურა“ დღის და სხვა მსგავს რწმენებს.

რელიგიური რწმენის გადმონაშთებისაგან ჩვენი ხალხის შეგნების განთავისუფლება კი აუცილებელი და გადაუდებელი ამოცანაა, ვინაიდან რელიგია, რომელსაც კარლ მარქსმა თავის დროზე ბანგი

უწოდა, ხელს უწყობს ინდივიდუალური სულისკვეთების გაღვივებას, თესავს სიძულვილს სხვადასხვა სარწმუნოების ხალხთა შორის, უკარგავს ადამიანებს საკუთარი ძალების რწმენას, ნერგავს „ბედისადმი“ პასიურობასა და მორჩილებას, ახშობს ბუნების მოვლენათა რეალური შეცნობის შესაძლებლობას და, ამდენად, ხელს უშლის მეცნიერების წარმატებებს, მეცნიერებისა, რომელიც წინ სწევს კაცობრიობას, აიარაღებს ადამიანებს ბუნების ძალებთან საბრძოლველად.

რელიგია, რომელიც ექსპლოატატორული კლასების ინტერესებს ემსახურება, დამახინჯებულად წარმოადგენს გარეშე სამყაროს და ადამიანს უუნაროს ხდის ბუნების მოვლენათა შეცნობაში, ასწავლის მას ბრმად სჯეროდეს, არ სწავლობდეს და არ იკვლევდეს; იგი დაინტერესებული არ არის მეცნიერების პროგრესით, ვინაიდან, რაც უფრო სრულყოფილი ხდება მეცნიერული ცოდნა, რაც უფრო მეტად შეიცნობს და იმორჩილებს იგი ბუნების ძალებსა და მოვლენებს, რაც უფრო წინ მიდის ტექნიკა, მედიცინა, რაც უფრო ინერგება მეურნეობაში მეცნიერული ცოდნა და სხვა, მით უფრო ვიწროვდება რელიგიურ შეხედულებათა მოქმედების არე და ამდენად საფუძველი ეცლება რელიგიას.

ჩვენს დიდ სოციალისტურ სამშობლოში, სადაც მეცნიერება არნახული სისწრაფით მიდის წინ, სადაც კომუნიზმის დიადი მშენებლობანი მეცნიერების უკანასკნელი სიტყვით შექმნილი ტექნიკის საფუძველზე ხორციელდება, მით უფრო საჭირო და აუცილებელია რელიგიის ნაშთების სრული ლიკვიდაცია.

ამერიკელ მუშათა პირველ დელეგაციასთან საუბარში ი. ზ. სტალინმა განაცხადა: „პარტიას არ შეუძლია იყოს ნეიტრალური რელიგიის მიმართ და ის აწარმოებს ანტირელიგიურ პროპაგანდას. ყოველ და ყოველგვარ რელიგიურ ცრურწმენათა წინააღმდეგ, იმიტომ, რომ პარტია მეცნიერების მხარეზეა, რელიგიური ცრურწმენანი კი მეცნიერების წინააღმდეგ მიდიან, ვინაიდან ყოველი რელიგია მეცნიერების საწინააღმდეგო მოვლენაა“.¹

საბჭოთა სახელმწიფოს კონსტიტუციის თანახმად, ჩვენს ქვეყანაში სარწმუნოების თავისუფლება აღიარებულია, ამდენად, რელიგიასთან ბრძოლა სარწმუნოების დევნის გზით კი არ წარმოებს,

¹ ი. სტალინი, ლენინიზმის საკითხები, გვ. 232, გამოც. მე-10, 1935 წ.

არამედ მეცნიერული ცოდნის პროპაგანდის მეშვეობით ხორციელდება.

ვ. ლენინი წერდა: „ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ რელიგიას. ეს მთელი მატერიალიზმისა და, მაშასადამე, მარქსიზმის ანბანია. მაგრამ მარქსიზმი ანბანზე გაჩერებული მატერიალიზმი არ არის. მარქსიზმი უფრო შორს მიდის. იგი ამბობს: უნდა ვიცოდეთ ბრძოლა რელიგიასთან, ხოლო ამისათვის საჭიროა მატერიალისტურად ავხსნათ მასების სარწმუნოებისა და რელიგიის წყარო“¹.

რელიგიის წარმოშობისა და მისი არსის მეცნიერულ შესწავლას, გარდა იმისა, რომ ეს ისტორიულ მეცნიერებას მეტ-ნაკლებად ეხმარება წარსულის სურათის აღდგენაში, ამა თუ იმ რელიგიური სისტემის წარმომშობი სოციალურ-ეკონომიური ვითარების გამოვლინების საქმეში, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება თვით რელიგიის გადმონათვა წინააღმდეგ ბრძოლაშიც. ბრძოლის ეს გზა ჩვენ ქვეყანაში, სადაც რელიგიის სოციალური ძირები უკვე მოსპობილია, ერთადერთი სწორი გზაა, იგი ანგრევს, საფუძველს აცლის რელიგიურ ცრურწმენას, ვინაიდან იქ, სადაც მეცნიერებაა, რელიგია ფეხს ვერ მოიკიდებს.

როდესაც რელიგიას ვეხებით, უპირველეს ყოვლისა უნდა განვასხვავოთ წინა კლასობრივი საზოგადოების რელიგია კლასობრივი საზოგადოების რელიგიისაგან. წინა კლასობრივი საზოგადოების რელიგიის საფუძველს წარმოადგენს ადამიანის უძლურება ბუნების მოვლენათა შეცნობაში, ქედის მოხრა მის ძალთა წინაშე, ხოლო კლასობრივი, ექსპლოატატორული საზოგადოების რელიგიის საფუძველი გაბატონებული კლასების მიერ დაბეჩავებული მშრომელი მოსახლეობის ჩაგვრაში მდგომარეობს.

რელიგიის წარმოშობა თავისი საწყისებით კაცობრიობის ისტორიის უძველეს საფეხურს უკავშირდება. იგი პირველყოფილ-თემური საზოგადოების წიაღში ჩაისახა და განვითარდა.

პირველყოფილი ადამიანი, რომელსაც მეტად მარტივი ტექნიკური შეიარაღება ჰქონდა, სუსტი, უცოდინარი და უძლური იყო ბუნების მოვლენებთან საბრძოლველად. იგი ყოველ ნაბიჯზე ხვდებოდა.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 15, გვ. 496.

ბოდა წინააღმდეგობას, ეჯახებოდა ძალებს, რომლებიც მას სიკვდილით ემუქრებოდნენ, მაგრამ ამ წინააღმდეგობის გადალახვა მას არ შეეძლო. ცოცხალი ორგანიზმების აგებულებისა და მოქმედების უკიდურესად სუსტი ცოდნის გამო, მისთვის სრულიად გაუგებარი და აუხსნელი იყო ისეთი მოვლენები როგორც არის დაბადება, სიკვდილი, ავადმყოფობა, ძილი და სიზმარი, გულის წასვლა და სხვა; ასევე გაუგებარი იყო მისთვის ბუნების მოვლენების — წვიმისა და გვალვის, ჭექა-ქუხილის, წყალდიდობის, მოსავლიანი და მოუსავლიანი წელიწადის, ნადირობაში მარცხისა და გამარჯვების მიზეზები და სხვა მრავალი.

პირველყოფილ ადამიანს, რომელიც თითქმის სავსებით ბუნებაზე იყო დამოკიდებული, სხვა არაფერი რჩებოდა, თუ არა მორჩილება ბუნების ძალთა წინაშე. ეს მორჩილება და უძლურება თავისთავად წარმოშობდა ბუნდოვან და დამახინჯებულ წარმოდგენებს გარეშე სამყაროზე. ყოველგვარი წინააღმდეგობა და აუხსნელი მოვლენები პირველყოფილი ადამიანის წარმოდგენით ზებუნებრივ ძალთა ჩარევის შედეგს წარმოადგენდა. მას მიაჩნდა, რომ მთელი სამყარო დასახლებული იყო უხილავი არსებებით, რომლებიც განაგებდნენ, მართავდნენ ადამიანთა ცხოვრებას და ბუნების მოვლენებს; რომ მათზე იყო დამოკიდებული ავიც და კარგიც, მარცხიც და გამარჯვებაც. „ამ სხვადასხვა ყალბ წარმოდგენას ბუნებაზე, თვით ადამიანის არსებაზე, სულებზე, ჯადოსნურ ძალებზე და ა. შ. — წერს ფ. ენგელსი, — უმეტეს წილად მხოლოდ უარყოფითი ეკონომიური პირობები უდევთ საფუძვლად; წინაისტორიული პერიოდის დაბალ ეკონომიურ განვითარებას თავისი დამატების სახით, ხოლო ზოგჯერ პირობისა და მიზეზის სახითაც კი შემცდარი წარმოდგენები ჰქონდა ბუნებაზე“.¹

ეს მცდარი წარმოდგენები პირველყოფილ ადამიანს რეალობად მიაჩნდა. იგი ქმნიდა რელიგიას, იგონებდა თავისი თავყანისცემის, ობიექტებს, მიაწერდა მათ ზებუნებრივ თვისებებს, ძალასა და უნარს.

ყოველგვარი რწმენა-წარმოდგენები ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების ცვლასთან ერთად იცვლებოდა; რელიგია, როგორც

¹ ფ. ენგელსი. წერილი კ. შმიდტს, 1890 წ., კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, ტ. II, გვ. 600, 1950.

ზედნაშენი კატეგორია, ამა თუ იმ საზოგადოებრივი წყობის წარმონაქმნს და მის მსახურს წარმოადგენს.

უძველესი რელიგიის, მისი წარმოშობისა და განვითარების საფეხურების მიკვლევას მეცნიერები ახერხებენ იმ მრავალრიცხოვანი გადმონაშთების წყალობით, რომლებიც ამა თუ იმ ხალხის ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში გვხვდება. ამ მხრივ განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი ხალხების, სახელდობრ, ავსტრალიელების, ცეცხლმიწელების, ბუშმენების, წყნარი ოკეანის კუნძულთა მცხოვრებლებისა და სხვათა ეთნოგრაფიული ყოფის შესწავლას. ამ ხალხების ყოფაში მრავლად და ცოცხლად არის შემონახული ისეთი რელიგიური ხასიათის გადმონაშთები, რომლებიც თავისი წარმოშობით რელიგიის განვითარების ადრეულ საფეხურებს განეკუთვნებიან.

გარდა ეთნოგრაფიული მონაცემებისა, ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მატერიალური კულტურის იმ საგნებს, რომლებიც უძველესი ხანის სამარხებშია ნაპოვნი, აგრეთვე პირველყოფილ ადამიანთა სადგომ გამოქვაბულებში შემონახულ ნახატებსა და ნივთებს. ასეთი გამოქვაბულები მრავლად მოიპოვება დედამიწის ზურგზე. ისინი შემორჩენილნი იყვნენ და არიან განვითარების მაღალ საფეხურზე მდგომ ხალხთა ტერიტორიაზედაც — სსრ კავშირში, ესპანეთში, საფრანგეთში და სხვ. ამ გამოქვაბულებში, გარდა კედლის მხატვრობისა, აღმოჩენილ იქნა სხვადასხვა ქანდაკებები. კვლევებიდან დადასტურდა, რომ უძველესი ადამიანის მიერ შესრულებულ მხატვრობას ჯადოსნური დანიშნულება ჰქონდა; მაგიკოს მხატვარს ეედელზე გამოჰყავდა იმ ცხოველთა გამოსახულებები, რომლებზედაც ნადირობას აპირებდა, რომელთა გამრავლებაც სურდა და სასურველი შედეგის მიღწევის მიზნით მათზე მაგიურ მოქმედებას ახდენდა.

ამგვარად, სხვადასხვა ხალხის ეთნოგრაფიულ ყოფაში დამოწმებული რელიგიური რწმენა-წარმოდგენებისა, არქეოლოგიური და ენობრივი მონაცემების შესწავლა შესაძლებელს ხდის დადგენილ იქნას რელიგიის წარმოშობის მიზეზები, გამოვლინდეს ის ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ რელიგიის განმტკიცებას, გაიკვს მისი ნამდვილი არსი.

ყოველგვარი რელიგია ძირითადად სამი ელემენტისაგან შედგება, სახელდობრ, რწმენისა, წარმოდგენისა და კულტისაგან.

როდესაც განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომ ადამიანს მიაჩნია, რომ სამყაროს ზებუნებრივი ძალები ან სულები განაგებენ, მას ვეჭვი არ ეპარება ამ ძალთა თუ სულთა რეალობაში, დარწმუნებულია, რომ ეს სული მართლაც არსებობს, რომ მას შეუძლია თავისი სურვილისამებრ წარმართოს მისი ცხოვრება თუ სხვა რამ მოვლენა. რწმენასთან ერთად ჩნდება წარმოდგენაც იმის შესახებ, თუ როგორ წარმოიშვნენ, რისი ძალა და უნარი შესწევთ, რა ხასიათის ან რა გარეგნობისანი არიან ეს სულები თუ ღვთაებები და სხვ. ასეთი წარმოდგენების საფუძველზე ჩნდება მითოლოგია. სხვადასხვა ხალხის მითოლოგიურ გადმოცემებში ნათლად არის ასახული ის წარმოდგენები, რომლებიც ამ ხალხს თავისი ღვთაებებისა თუ სხვადასხვა ზებუნებრივი არსებების შესახებ აქვს:

რაკი ადამიანი ამ სულებსა თუ ღვთაებებს ყოვლის შემძლებლობას მიაწერდა, რაკი თვლიდა, რომ მათზე იყო დამოკიდებული მისი ბედ-იღბალი, ბუნებრივია, იგი ყოველნაირად შეეცდებოდა მათი კეთილგანწყობილების მოპოვებას. ამ მიზნის მისაღწევად საჭირო იყო ისეთი მოქმედების ჩადენა, რაც მათ გულს მოუგებდა, ასიამოვნებდა და მოისყიდდა. საამისოდ ადამიანი მიმართავდა ლოცვას, მსხვერპლის შეწირვას, სხვადასხვა რიტუალების შესრულებას, იცავდა აღკვეთებსა და სხვ. ეს მოქმედებები კი, ერთად აღებული, კულტს ქმნიდა.

ამგვარად, ეს სამი აღნიშნული ელემენტი — რწმენა, წარმოდგენა და კულტ რელიგიას ქმნის. ხალხთა ეთნოგრაფიულ ყოფაში დატულია ძველი იდეოლოგიის ისეთი გადმონაშთები, რომლებიც, ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, რელიგიის წინა საფეხურს წარმოადგენს. ასეთია მაგია ანუ ჯადოსნობა. მაგია რელიგიურ მოქმედებებთან შერწყმული სახით არის წარმოდგენილი. დამოუკიდებლად, როგორც იდეოლოგია ამა თუ იმ ხალხისა, იგი არ გვხვდება. მაგიის დროს ადამიანი ცდილობდა თავისი ნებისთვის დაემორჩილებინა „ზებუნებრივი“ მოვლენები, ზემოქმედება მოეხდინა მათზე, წარემართა მათი მოქმედება თავის სასარგებლოდ. იგი კი არ თხოვდა, კი არ ეხვეწებოდა და ეფერებოდა ზებუნებრივ ძალებს, არამედ თვითონ ცდილობდა აეძულებინა ბუნების ძალები და სხვა მოვლენები ისე ემოქმედნათ, როგორც ეს მისთვის ხელსაყრელი იყო. თავის მოქმედებას იგი ზებუნებრივ ძალთა ჩაურევლად აწარმოებდა. ეს მოქმედება წმინდა მექანიკური ხასიათისა იყო, ზოგ-

ჯერ კი მას სიტყვიერი ფორმულაც ახლდა. მაგიის დროს არავითარ მსხვერპლის შეწირვა არ ხდებოდა.

კონკრეტულ მაგალითებს თუ განვიხილავთ, მაგია შემდეგში მდგომარეობს: როდესაც, მაგალითად, განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი ადამიანი სანადიროდ მიდიოდა, იგი ხატავდა იმ ცხოველის მსგავს გამოსახულებას, რომლის მოკვლაც სურდა, და შემდეგ მისი მოკვლის ცერემონიალს ასრულებდა. ამ მოქმედების ჩატარების შემდეგ იგი დარწმუნებული იყო, რომ ნადირობიდან გამარჯვებული დაბრუნდებოდა. ასევე იქცეოდა იგი იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მტერი ჰყავდა და მისთვის ზიანის მიყენება უნდოდა: მისი წარმოდგენით, მოქმედებას მსგავსი მოქმედება უნდა გამოეწვია. ასეთ მაგიას მსგავსების პრინციპი უდევს საფუძვლად. გარდა მაგიის ამ სახეობისა, გვხვდება ისეთი მოქმედებებიც, როდესაც მაგიოსი სასურველი შედეგის მიღწევას ცდილობდა იმ საგანზე მოქმედებით, რომელიც რაიმე კავშირში ყოფილა, ვთქვათ, მის მტერთან. მთელის ნაწილზე მოქმედება პირველყოფილი ადამიანის წარმოდგენით თვით მთელზედაც გადადის. მაგალითად, ფრჩხილზე, თმაზე, ტანისამოსის ნაწილზე, ნერწყვზე და სხვა მსგავსზე მაგიური მოქმედების ჩატარება მორწმუნეთა შეხედულებით გავლენას ახდენს ამ ნაწილთან კონტაქტში მყოფ ადამიანზეც.

როგორც კულტურის დაბალ საფეხურზე მდგომ, ისე კულტურულად დაწინაურებულ ხალხთა ეთნოგრაფიულ ყოფაში ჯადოქრობის უამრავი მაგალითები დასტურდება. თუ ამ თვალსაზრისით ქართულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეს გადავხედავთ, დავრწმუნდებით, რომ უძველესი მაგიური წეს-ჩვეულებები ფართოდ იყო გავრცელებული საქართველოს მკვიდრთა ძველ ყოფაში. ამ წესებმა და რწმენამ წარმოდგენებმა რელიგიასთან შერწყმული სახით თავი ჩვენს დრომდე შემოინახეს. სანიმუშოდ შევეხებით რამდენიმე მათგანს.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში დამოწმებულია დარ-ავდრის სათვის განკუთვნილი წესი, რომელსაც ლაზარობა ეწოდება. „ლაზარზე დავლას“ იმ შემთხვევაში მიმართავდნენ, თუ გვალვას დაიჭერდა, ანდა გადაუღებლად წვიმდა. ჭირნახულის წახდენის შიშით შემფოთებული მორწმუნე გლეხები დარ-ავდრის ღვთაება ელიას შველას შესთხოვდნენ და ამავე დროს შემდეგ წესსაც ასრულებდნენ: სოფლის ახალგაზრდა ქალიშვილები და პატარძლები შეიკ-

რიბებოდნენ, გააკეთებდნენ თიხის, ზოგ შემთხვევაში ციცხვის თოჯინას, რომელსაც ლაზარეს ეძახდნენ და სოფელში კარდაკარ ჩამოივლიდნენ შემდეგი სიმღერით:

„ახ ლაზარე, ლაზარე,
ლაზარ მოდგა კარსა,
აბრიალებს თვალსა,
ცხავი აცხავებულა,
წვიმა გაჩქარებულა,
ღმერთო, მოგვეც ცის ნამი,
აღარ გვინდა მზის თვალი...“

ასეთი სიმღერით კარზე მისულ ქალებს ოჯახის უფროსი სახლიდან საწოვადგეს გამოუტანდა და თანაც მოულოდნელად ყველას წყლით დაწუწუვდა. განსაკუთრებით ცდილობდნენ ლაზარედ წოდებული თოჯინას დასველებას.

სიმღერის ამ ტექსტს გვალვის დროს ასრულებდნენ, გადაუღებელი წვიმის დროს კი სიტყვებს, სადაც წვიმის მოსვლაზეა ლაპარაკი, შემდეგით ცვლიდნენ:

„ღარი გადარებულა,
წვიმა აჩქარებულა.
ღმერთო მოგვეც ტალახი,
აღარ გვინდა გორახი...“ და სხვ.

ამ დროს ქალებს წყლის დასხმის მაგივრად ნაცარს მიაყრიდნენ.

გვალვის შემთხვევაში, როდესაც ქალები კარდაკარ ჩამოვლას მორჩებოდნენ, გუთანს წაილებდნენ და ხევში ჩავიდოდნენ, შიგ ხარებივით შეებმებოდნენ, გუთნისდედას აიჭრევდნენ და გუთანს წყალში გაატარ-გამოატარებდნენ, — წყლის მოხვნის ინსცენირებას შეასრულებდნენ. ამის შემდეგ შეგროვილი სანოვაგით პურობა, ე. წ. საღმრთო იმართებოდა.

ამ წეს-ჩვეულებაში ქალების წყლით დაწუწუვა და გუთნით წყლის მოხვნა წვიმის მოყვანის ე. ი. მსგავსი მოქმედების გამოწვე-

ვის სურვილით შესრულებული აშკარა მაგიის მაგალითებია, რომლებიც რელიგიასთან შერწყმული სახით არის შემონახული.

მაგიურ-რელიგიური წესები ჩვენში განსაკუთრებით მრავლად არის დაკავშირებული — მიწათმოქმედებასთან, მევენახეობასთან, ქართველი გლეხი რაციონალურ წესებთან. ერთად ირაციონალური ხასიათის მრავალ მოქმედებას მიმართავდა კარგი მოსავლის უზრუნველსაყოფად. მაგალითად, ხნული ხშირ და გრძელწვერიან კაცს უნდა დაეთესა, რათა ყანა მის წვერსავით ხშირი და მალალი გამოსულიყო. ასევე, თესვის დროს საგანგებოდ მოხარშული სქელი და ერბოიანი კორკოტი გუთნისდებდას. რაც შეიძლება მეტი უნდა ეჭამა — მარცვალი ჩემსავით გაიბეროსო. ასეთსავე წესებს მიმართავდნენ მევენახეობასთან დაკავშირებითაც. ქართლში, მაგალითად, რთველის დამთავრების შემდეგ ვაზს ყურძნის მტევანს შეაჭყლეტდნენ და მის-ძირში მსუქან ბავშვს შეაგორებდნენ, — მომავალში ასეთივე მსხვილი და ბარაქიანი მტევნების მოსხმის მიზნით.

მაგიური წესები სრულდებოდა შინაური საქონლის, ფრინველისა და სხვათა გამრავლების მიზნითაც. მაგალითად, იმერეთში იცოდნენ „ქათმის ფერხვის“ რიტუალი, რომელიც შემდეგში მდგომარეობდა: მწარე გოგრას თავს მოხდიდნენ და შიგ გაუცხვებდნენ ღომის მარცვალს ჩაყრიდნენ. იქვე გოდორი უნდა მდგარიყო, რომელზეც ბავშვი დადებოდა და დაიწყებდა ტრიალსა და კრუსუნს. ხელში მას ქათმის კვერცი ეჭირა. გოდორს, რომელზედაც ბავშვი იყო ასული, გარშემო სხვა ბავშვები უვლიდნენ და წიწილებივით წივივებდნენ. ბავშვი გოდორზე სამჯერ შემოტრიალდებოდა და იტყოდა: ღმერთო, ასე გამრავლე ჩვენსას ჭუჭულები და ქათმები. შემდეგ გადმოხტებოდა, კვახს ფეხს დაჰკრავდა და ღომის მარცვალს აქეთ-იქით მიმოაბნევდა. აქაც, რელიგიასთან ერთად, რომელიც ღმერთისადმი მიმართვაში მდგომარეობს, მაგიის თვალნათელი ფაქტებია წარმოდგენილი.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში დამოწმებული მრავალი წეს-ჩვეულება, მაგალითად, მოტეხილი ან მოცვლილი კბილის ძნელად საპოვნელ ადგილას ჭადავდება, მოჭრილი თმის დამალვა და სხვა, თავდაპირველად მტრის შემოქმედებისაგან თავდაცვის მიზნით სრულდებოდა.

როგორც აქ მოყვანილი მაგალითებიც მიუთითებენ, მაგიური წეს-ჩვეულებები თავისი შინაარსით საეცებით შეესატყვისება კა-

ცობრიობის განვითარების მეტად დაბალ საფეხურს, საფეხურს, როდესაც ადამიანს თავისი უაღრესად დაბალი ცოდნისა და ტექნიკური შეიარაღების საფუძველზე არ შეუძლია პრაქტიკულად, რეალური ხერხებით იბრძოდოს როგორც კარგი მოსავლის უზრუნველსაყოფად, ისე გარეული ნადირის თავდასხმისა და სხვა უბედური შემთხვევებისაგან თავის დასაზღვევად.

* *

მაგიური რწმენა-წარმოდგენებისაგან განსხვავებით, რელიგიას ახასიათებს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რწმენა ზებუნებრივი არსებებისა, რომელთა გულის მონადირებასაც ადამიანი ცდილობს. აღნიშნული იყო ისიც, რომ პირველყოფილი ადამიანის წარმოდგენით, ბუნების მოვლენებსა და ადამიანთა ცხოვრებას ზებუნებრივი არსებები, თავდაპირველად სულელები განაგებდნენ.

რელიგიის ისტორიაში ცნობილია, რომ ვიდრე ადამიანი ამ სულელებს, ზებუნებრივ არსებებს „აღმოაჩენდა“, მან მთელი სამყარო გააცოცხლა, გაასულიერა, ბუნების მოვლენებს სული ჩაუდგა. წყლის მოძრაობა, ქვის გორვა, ღრუბელთ მოძრაობა, მცენარეთა ზრდა, აყვავება, ნაყოფის გამოტანა და ცოცხალი არსებისათვის დამახასიათებელი სხვა თვისებები აღნიშნულ საგანთა თუ მოვლენათა სიცოცხლეზე მიუთითებდნენ. ადამიანისათვის ხე ისევე ცოცხალი იყო, როგორც თვითონ იგი. ქართულ ხალხურ ზებირსიატიყვიერებაში და ეთნოგრაფიულ ყოფაში ბუნების მოვლენათა გასულდგმულების უამრავი მაგალითი გვხვდება. მოვიგონოთ თუნდაც საყოველთაოდ ცნობილი ხევსურული თქმულება ხოგაის მინდის შესახებ, რაზედაც შემდეგ ვაჟა-ფშაველამ ააგო თავისი უკვდავი პოემა „გველის მჭამელი“. თქმულების თანახმად, ხოგაის მინდს ესმის მცენარეთა და ცხოველთა ენა. როდესაც იგი შინდის, ყვავილები შემოსტირიან — ნუ გაგვსრეს, ფეხს ნუ დაგვადგამო; როდესაც ქანას მკის, მწიფე, თავთავები ემუდარებიან — ჯერ მე მომჭერი, ნუ დამტოვებ, სეტყვა მომისწრებსო. მას ფრინველების ენაც ესმის, ბალახებისაც.

ქართულ-ზღაპრებში ბუნების საგანთა გაცოცხლების უამრავი მაგალითი მოწმდება. მაგალითად, ხე ცოცხალია, მას ცრემლები სდის, ლაპარაკი ესმის, მისი წვენი სისხლია, ასევე ცოცხალია წყალი და სხვ. ბუნების საგანთა გაცოცხლებაზე უნდა მიუთითებდეს ქართველ ტომებში შემონახული შემდეგი წეს-ჩვეულება: თუ რომელი-

მე წილის ხე არ მოისხამდა, პატრონი წამოავლებდა ცულს ხელს და ხეს მიადგებოდა. ამ დროს იქ უნდა ყოფილიყო ვინმე სხვა კაცი. როდესაც პატრონი დასარტყმელად ხეს ცულს აოუღერებდა, მას ეს მეორე კაცი შეაჩერებდა და ჰკითხავდა:

— რა დავიშავა, რას ერჩი?

— უნდა მოვჭრა, არ მოისხა, -- უპასუხებდა ნუქარის კილოთი პატრონი.

— წელს ნუ მოჭრი, აპატიე და გაისად მოისხამსო, — შეევედრებოდა პატრონს „შუამავალი“ კაცი. ამის შემდეგ ორივენი უკან დაბრუნდებოდნენ, დარწმუნებულნი, რომ ხე შეაშინეს და იგი მომავალში ვეღარ გაბედავს ნაყოფი არ გამოიღოს.

თუ პირველ ხანებში ადამიანმა ბუნების მოვლენები და საგნები მხოლოდ გააცოცხლა, განვითარების შემდგომ საფეხურზე, მისი წარმოდგენით, მათ უკვე საკუთარი სულები ჰყავთ. ასეთი სული ჰყავს მდინარეს, ქვას, ხეს, კლდეს, გორაკს, მთას, ცეცხლს, მცენარეებს, ცხოველებს, ადამიანებს, მისი სხეულის ცალკეულ ნაწილებს და სხვა. მეცნიერები რელიგიის განვითარების ამ საფეხურს ანიმიზმს უწოდებენ, რომელიც მომდინარეობს ბერძნულ სიტყვა „ანიმა“-დან, რაც სულს ნიშნავს.

ქართულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში და ხალხურ ზეპირ-სიტყვიერებაში ანიმისტური რწმენა-წარმოდგენების უამრავ ფაქტს ვადასტურებთ. სანიმუშოდ შევვხებით რამდენიმე მათგანს. ქვა, რომელიც უსულო საგანია, თავის დროზე ცოცხალ არსებად და შემდეგ სულის შემცველად იყო წარმოდგენილი. ქართულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში შემონახული ქვის თაყვანისცემის მაგალითები გენეტიკურად ანიმისტურ რწმენას უკავშირდება. ჩვენი წინაპრების სარწმუნოებრივი შეხედულების თანახმად, ქვას ზებუნებრივი ძალა ჰქონდა.

ისინი ეთაყვანებოდნენ წმინდად მიჩნეულ ქვებს, შესთხოვდნენ შველასა და დახმარებას, ოჯახის ბარაქასა და ნაყოფიერებას. ქვის კულტის მაგალითებს საქართველოს თითქმის ყოველ კუთხეში ვადასტურებთ. განსაკუთრებით ცოცხლად იგი სვანეთის ძველმა ეთნოგრაფიულმა ყოფამ შემოინახა. ასე მაგალითად, სოფ. სეტის (მესტია) მცხოვრებ ნაკანის ოჯახს ჰქონდა წმინდა ქვა „ბაჩი გიგა“, რომელიც სახლის დილეგში იყო მოთავსებული. ყოველ ახალ მთავარეზე, განთიადისას ოჯახის უფროსი შესაწირავი პურებით, სან-

თლითა და არაყნით ჩადიოდა და ამ ქვან სიუხვესა და ოჯახს კეთილდღეობას თხოვდა. ლოცვის დროს 'მახვეწარი ქვან ხელს შეახებდა: თუ იგი დანოტივებული, ცრუმორწმუნეთა წარმოდგენით— „გაოფლიანებული“ აღმოჩნდებოდა, ეს იმის ნიშანი იყო, რომ ქვა მათზე განრისხებულია. ასეთ შემთხვევაში მას 'შეიძლო ოჯახისათვის ზიანი მიეყენებინა, საქონელი და ხალხი დაეზარალებინა. მოსალოდნელი უბედურების თავიდან აცილების მიზნით საჭირო იყო ლოცვა და შესაწირავების მირთმევა; რაც მორწმუნე სვანის წარმოდგენით, საკმაოდ კარგად მოქმედებდა გამწყურალ სალოცავზე.

ასეთივე ხასიათის წმინდა ქვა, ე. წ. „ჩხუდა“ მოთავსებული იყო ლაშხერის მცხოვრებ პაქელიანის კალოზეც. ამ ქვან გარშემო პატარა ქვები ჰქონდა შემოწყობილი, რომლებიც, ხალხის წარმოდგენით, მისი შვილები იყვნენ. ეს ქვა ითვლებოდა ოჯახისათვის ბარაქის მიმცემად, ადამიანებისა და საქონლისათვის მარცხის ამცილებლად, გამრავლებისა და ბარაქის მომტანად. ამ ქვან ლოცვავედრებით მიმართავდნენ, თუ ვინმე ავად გახდებოდა, მაშინაც მას შესთხოვდნენ შველას.

ქვის კულტზე მიუთითებს აგრეთვე, ქვისაგან გამოკვეთილ ცხოველთა გამოსახულებების თაყვანისცემის გადმონაშთები, ქართულ ზღაპრებში შემონახული მოტივები გაქვავებულ ადამიანთა შესახებ და სხვა. ქვის კულტის აშკარა მაგალითია აგრეთვე, მანგლისის რაიონში დამოწმებული რწმენა ქვის შესახებ, რომელსაც ადგილობრივ „ამყე მამიდას“ ეძახიან. „ამყე მამიდა“, მორწმუნეთა წარმოდგენით, მაგიური ძალის შემცველია. მას შეუძლია ზეგავლენა მოახდინოს ამინდზე, შეუძლია წვიმა მოიყვანოს, ანდა პირუკუ.

ქვის კულტის მაუწყებელია შემდეგი ცნობაც, რომელსაც ვახუშტი ბაგრატიონი გვაწვდის: თუშებს „აქუსთ კლდე დიდი და მაღალი და... მივლენ და შესწირავენ მას კლდესა ცხოვარსა და ძროხასა და თაყვანს სცემენ კლდესა მას, და რა ცგი ესმის კლდისა მისგან, რწამთ უმეტეს ყოვლისა იგი“¹.

ქვის კულტთან ერთად ქართველ ტომებში ფართოდ იყო ფეხმორქიდებული ხის თაყვანისცემაც. ხე, ჩვენი წინაპრების წარმოდგენით, ცოცხალი არსება იყო, მას თავისი სული გააჩნდა, იგი წმინდა არსებების, ღვთაებების სადგური იყო. ხის კულტი: არსებობაზე მი-

¹ ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია), გვ. 105, თბ. 1941 წ.

უთითებენ როგორც ისტორიული წყაროები, ისე ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული მონაცემები.

საქართველოს თითქმის ყოველ კუთხეში გვიანობამდე შემორჩენილი იყო წმინდად მიჩნეული ხეები. სვანეთში ასეთი ხე ყველა სოფელში იდგა და შემოღობილი იყო ქვის ლოდებში. არსებობდა შეხედულება, რომ ხე მფარველობას უწევს ადამიანს, რომ მასთან ახლო ყოფნა მის ძალასთან ზიარებას გამოიწვევს. აფხაზეთში, მაგალითად, ყოველ გვარს თავისი ხე ჰქონდა. იქ, სადაც ძველად საკულტო ხასიათის ადგილ-სამლოცველოები იყო მოთავსებული, ბევრგან ჯერ კიდევ შევხვდებით ასწლოვან ხეების ჯგუფს, ზოგჯერ კი მცირე ზომის ტყესაც. ასეთი ხეები წმინდად ითვლებოდა: მორწმუნეთა წარმოდგენით, მათი მოჭრა ღვთაების საშინელ რისხვას იწვევდა და „დანაშაულის“ ჩამდენი სასტიკ სასჯელს ვერ გადარჩებოდა, ან ავად გახდებოდა, ან სამუდამოდ დასახიჩრდებოდა, ან საქონელი და მოსავალი უზარალდებოდა და ა. შ.

ქართლში საყოველთაოდ ცნობილი იყო რკინის წმინდა ცაცხვის ხე, რომელზეც უამრავი შესაწირავი იყო ჩამოკიდებული და თეთრი ძაფებით შემოვლებული.

სამეგრელოში ხის თაყვანისცემის უტყუარ მაგალითად უნდა ჩაითვალოს ძველ საქართველოში განთქმული „ჭყონდიდი“, რაც პეტრულად დიდ მუხას ნიშნავს. ხის თაყვანისცემასთან არის დაკავშირებული წარმოდგენები სიცოცხლის ხის შესახებაც. ეს ხე, მორწმუნეთა შეხედულებით, უზარმაზარი იყო და ყველაზე დიდხანს ცოცხლობდა. არსებობდა რწმენა, რომ ამ ხის უამრავი ნაყოფი მის შვილებს წარმოადგენენ, ფრინველები კი მაცხოვრებლებს. ასეთი ხე თითქოს ცას წვერით ებჯინებოდა, ფესვებით კი — ქვესკნელს.

სიცოცხლის ხის მოტივის ნიმუშები შემორჩენილია ჩვენში თრნამენტის სახით, რომელიც ნაქარგობაში, ხეზე კვეთილობაში და სხვ. გვხვდება.

ხისა და მცენარეულის კულტთან ერთად ძველ საქართველოში მეტად ფართოდ იყო წარმოდგენილი ცხოველთა თაყვანისცემაც. ამ კულტის უფრო დაწინაურებულ საფეხურთან ერთად შემონახულია ადრეული წარმოდგენებიც. თაყვანისცემისა და კულტის ობიექტად არა მარტო ძლიერი გარეული და შინაური ცხოველები გვევლინებიან, არამედ ქვეწარმავლები და სუსტი ცხოველებიც, როგორც არის გველი, ხელიკი, თაგვი, ბაყაყი, კვიცი, ხბო, მამალი და სხვა. სვანეთში აქ ჩამოთვლილი ცხოველებისაგან არჩევდნენ ისე-

თებს, რომლებიც სხვა დანარჩენთაგან განსხვავდებოდნენ ვერცხლისფერი ან ოქროსფერი ბრწყინვალეობით. რომელიმე ცხოველი ყველა ოჯახს ჰყავდა და მას მეზირს ეძახდნენ. ცრუმორწმუნე სვანის შეხედულების თანახმად, მეზირის მოკვლა ოჯახის უფროსი დიასახლისის¹ სიკვდილს გამოიწვევდა: ხალხის წარმოდგენით, მეზირების საცხოვრებელი ბინა იყო სახლი, „სენა“ და გარეთ — გორაკები. ისინი შემდგომში ოჯახის კერის მფარველებიდან გადაიქცნენ ადგილის მფლობელებად და ამის შესაფერისად მათი სამლოცველოებიც აშენდა ჭალებში და ბორცვებზე — დასახლებული პუნქტების ახლოს. ეს ცხოველები სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ბუნებისა და ზებუნების ძალის განმასახიერებელ არსებებად იყვნენ წარმოდგენილი და ემთხვეოდნენ სათანადო საწარმოო წესებს (შემგროვებლობითი მეურნეობა, ნადირობა, მესაქონლეობა და მიწათმოქმედება).

მგელი, სვანთა წარმოდგენით, მეტად ძლიერი ცხოველი იყო, რომელსაც მაგიური ძალა ჰქონდა. იგი მფარველობდა ადამიანებს. სვანები გაუბრუნდნენ მგლის მოკვლას და თუ იგი შემთხვევით შემოაკვდებოდათ, ტიროდნენ და ბოდიშს ახდიდნენ უნებური შეცდომის გამო.

ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ძველ ტოტემისტურ ნათესაურ კავშირთან, რომელიც ცხოველთა ამ სახეობასა და ადამიანთა შორის არსებობდა ძველი შეხედულების თანახმად.

ამ დროს თაყვანისცემის ობიექტი თითქმის ყოველი ცხოველია, ე. ი. ცხოველთა მთელი კლასი. განვითარების შემდგომსა ფეხურზე მთელ ჯგუფს გამოეყოფა ერთი მათგანი, რომელიც ყველანაირად ძლიერია, ყველაზე ლამაზი და სხვებისაგან რაიმე ნიშნით გამოირჩევა. იგი ითვლებოდა ნადირთა პატრონად. პოლოს, ხალხური რწმენის თანახმად, ეს ცხოველური სახის პატრონი ადამიანის სახეს იღებს, ე. ი. ხდება მისი ანთროპომორფირება, იგი ღვთაებად იქცევა, რომელიც უკვე ტანზე აჰყავთ.

ნადირთა ღვთაებებიდან საქართველოში ცნობილია სვანური ნადირობის ქალ-ღმერთი ოქროსთმიანი დალი, ხევსურული ოჩოპინტოე და ანატორი, მეგრული ჟინი ანთარი და სხვ.]

ანიმისტური წარმოდგენების საფუძველზე, სული ჰყავს საგნებსაც. „ჩვენი წინაპრების შეხედულების თანახმად, — წერს ვ. ბარდაველიძე გამოკვლევაში „ქართველი ხალხის რელიგიური აზროვნე-

ნების ისტორიიდან“, — ყოველ საგანი არა მხოლოდ საგანი იყო თავისთავად, არამედ მას ჰყავდა თავისი სული, რომელიც ამ საგანს ბატონობდა, ყარაულობდა და მფარველობდა. ამგვარი სულები ბოლო დროს ქრისტიანობის ზეგავლენით ცნობილი იყვნენ ანგელოზების სახელწოდებით¹. ასეთი სული ჰყავდა, მაგალითად, საკულტო დანიშნულების დროშას, ე. წ. ხატის დროშას, ხატის განძს, ქვაბ-საკიდელს. ცნობილია აგრეთვე კარის ანგელოზი და სხვ. მსგავსი ხასიათის სული ჰყავდა ადამიანსაც მფარველი სულის სახით. ხევსურეთში, ძველი რელიგიის თანახმად, ასეთ ანგელოზს ანუ სულს ეწოდებოდა „კაცის მცავ-მფარავი ანგელოზი“.

ადამიანს არა მარტო მფარველი სული ჰყავდა, არამედ არსებობდა რწმენაც მისი გარეშე სულის შესახებ. ცრუმორწმუნეთა წარმოდგენით, ეს სული ბუჩქებში, ტყეში ან რაიმე საგანში ცხოვრობდა. მისი დაზიანება ადამიანის დაზიანებას იწვევდა. წარმოდგენები გარეშე სულის შესახებ კარგად არის შემონახული ქართულ ზღაპრებში, რომელთა მიხედვით, მაგალითად, დევის სული მათავსებულა ქოთნის ნატეხში ან ცოცხში, ან და რომელიმე ცხოველის თავში ჩადგმულ კოლოფში და ა. შ. ხშირად ეს სული ფრინველის სახით არის წარმოდგენილი.

ეთნოგრაფიულ სინამდვილეშიც გვხვდება გადმონაშთები, რომლებიც გარეშე სულის რწმენაზე მიუთითებენ. მაგალითად, როგორც უკვე მოვიხსენიეთ, თქმის ზეობაში, სოფელ რკონთან იდგა ცაცხვის ხე, რომელიც ჯავახიშვილთა საგვარეულო სალოცავს წარმოადგენდა. როდესაც ამ გვარეულობის რომელიმე წევრი ავად გახდებოდა, ცაცხვთან მივიდოდნენ და გულმოდგინედ გასინჯავდნენ. თუ მისი ტოტები მთელი აღმოჩნდებოდა, კარგი ნიშანი იყო, ავადმყოფის განკურნებას აღარ ექვობდნენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი უბედურებაში იყვნენ დარწმუნებულნი. გარეშე სულის კონცეფციასთან არის დაკავშირებული ახალ დაბადებულის სახელზე ხის ჩარგვის ჩვეულებაც, რომელიც გურიაშია შემონახული.

ქართველ ტომებში განსაკუთრებით გავრცელებული იყო რწმენა სულის ორეულის შესახებ. ეს სული, მორწმუნეთა წარმოდგენით, ადამიანის სიკვდილის შემდეგ საიქიოში განაგრძობდა ცხოვრებას.

¹ ე. ბ. დაველიძე, ქართველი ხალხის რელიგიური აზროვნების ისტორიიდან, მიმოხილველი, I, გვ. 123, 1949 წ.

მას ისევე ესაჭიროებოდა კვება, ტანსაცმელი და სხვა, როგორც ცოცხალ ადამიანს. აქედან მომდინარეობს მიცვალებულისათვის ტანსაცმლის, ნივთების, საკვებისა და სხვათა თან ჩატანების წესჩვეულება. მიცვალებულთა სულები, იმდენად რეალურად მიაჩნდათ, რომ მათ ზრდის უნარსაც კი მიაწერდნენ. საიქიოს შესახებ დარჩენილი წარმოდგენები ნათელ სურათს იძლევა იმაზე, თუ როგორ ესახებოდათ ჩვენს წინაპრებს მომავალი „სამუდამო“ ცხოვრება იმ ქვეყანაში. სული ორეული უსათუოდ თავის სამყოფელ ადგილას უნდა დაბინავებულიყო. იმ შემთხვევაში, თუ არაბუნებრივი სიკვდილით ვინმე გარდაიცვლებოდა, — ან წყალი დაახრჩობდა, ან ზვავი წაიღებდა და ა. შ., — მორწმუნეთა წარმოდგენით სული სააქაოს რჩებოდა, დახეტილებდა, ზოგჯერ მას ავი სული ეპატრონებოდა და სხვა. ამიტომ საჭირო იყო მისი პოვნა და ადგილზე მიყვანა. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სულის გადასვენების სხვადასხვა წესი არსებობდა. ამ მხრივ საყურადღებოა აფხაზური წესჩვეულება, რომელიც ქართველ ტომებში შემონახულ წესს ემსგავსებოდა. მოვიყვანთ მას, როგორც სრულყოფილად შემონახულს.

აფხაზების წარმოდგენით, წყალში დამხრჩვალის სულს არ შეეძლო იმ ადგილის პოვნა, სადაც მისი წინაპრები განისვენებდნენ. იგი დაძრწოდა მდინარის ირგვლივ და დამღამობით საცოდავად კენესოდა, ან სასოწარკვეთილად გაჰქიოდა და სხვ. საჭირო იყო ამ სულის პოვნა და ადგილზე მისვენება. ამ მიზნით მთელი სოფელი შეგროვდებოდა იმ ადგილას, სადაც უბედურება მოხდა. მდინარის ერთი ნაპირიდან მეორემდე გადაჭიმავდნენ აბრეშუმის ლამაზ ზონარს, რომელზედაც მიმაგრებული იყო ახალი სუფთა გუდა. გუდის მიმაგრების დროს წარმოთქვამდნენ: „სულო (სახელი დამხრჩვალისა), მოვედით, რომ სახლში წაგიყვანოთ, გამოგვყავო, იქ დაგვხვდებიან ვისაც უყვარხარ და ვინც შენ გიყვარს. წამოდი, გაიხარე და ჩვენც გაგვახარე!“ გუდის პირი ამ დროს გახსნილი იყო. ხალხი ორად გაიყოფოდა, ნაწილი მდინარის ერთ მხარეს დარჩებოდა, ნაწილი მეორეზე გადავიდოდა. გამართავდნენ ცეკვა-თამაშსა და სიმღერას, რათა სულს მწუხარების არ შეშინებოდა და უარი არ ეთქვა გუდაში შესვლაზე. საგანგებოდ არჩეული პირები აკვირდებოდნენ გუდას: თუ იგი გაიბერებოდა, ეს სულის შიგ შესვლის ნიშანი იყო. მომღერალ-მოცეკვავენი ტონს შეანელებდნენ, უფრო ტკბილად იწყებდნენ სიმღერას, რათა სული არ დაეფრთხოთ და, ბოლოს,

ნელ-ნელა შეწყვეტდნენ მხიარულებას. გაიბერებოდა თუ არა გულა, უცებ პირს მოაკრავდნენ, ისევ ამღერდებოდნენ და ასე წავიდოდნენ დანიშნულების ადგილისაკენ.

რწმენასთან გარეშე სულის შესახებ მჭიდროდ არის დაკავშირებული მიცვალებულის კულტი. ვინაიდან, ადამიანის წარმოდგენით, სული ზებუნებრივი ძალისა და უნარის შემცველი იყო და შეეძლო გავლენა მოეხდინა მის ბედ-იღბალზე, ადამიანი ცდილობდა მისი კეთილ-განწყობილება მოეპოვებინა, ესაიამოვნებინა და გული მოეგო. უამრავი ხარჯი, რომელიც მიცვალებულთან არის დაკავშირებული, აქედან მომდინარეობს; მუსიკა, ყვავილები, გარდაცვალებულთათვის დოდის გამართვა და სხვა, თავდაპირველად სულთა გასართობი და მესაიამოვნებელი ელემენტები უნდა ყოფილიყო.

სვანეთში შემონახული იყო სულებისათვის განკუთვნილი საგანგებო დღეობა, ე. წ. ლიფანალი, რომელიც სვანეთის ზოგიერთ კუთხეში ერთ კვირამდე გრძელდებოდა. ამ ხნის განმავლობაში ოჯახის პატრონები არაფერს არ ზოგავდნენ, რათა სულებისათვის უკეთესი სუფრა გაეშობოდა და მათთვის ესაიამოვნებინათ.

რაკი სწამდათ, რომ სააქაოს დაკლული საქონელი და გაწეული ხარჯი საიქიოს მიცვალებულთა სულებს მიუვიდოდათ, მიცვალებულის პატრონები წელზე ფეხს იდგამდნენ და შესაფერის რიგებს მართავდნენ. ასეთი რიგების გადახდა ოჯახს მეტად მძიმე ტვირთად აწევებოდა და გაჭირვებაში აგდებდა მიცვალებულისთვის განკუთვნილი ზოგიერთი რიგი იმდენად დიდ ხარჯს მოითხოვდა, რომ მისი გადახდა, მიუხედავად დიდი სურვილისა, ზოგ ოჯახს არც შეეძლო. სვანეთში ერთი ასეთი რიგთაგანი იყო „ლაგვანი“. ლაგვან-გადახდილი მიცვალებულები, ხალხური რწმენით, საიქიოში სამუდამოდ დაკმაყოფილებულად გრძნობდნენ თავს და საიქიოში მყოფ სხვა მიცვალებულთა სულების წინაშე დიდგულობდნენ. თუ ოჯახის წევრებს სიკვდილის შემდეგ გულშემატკივარი არავინ რჩებოდათ, ისინი სიცოცხლეშივე იხდიდნენ თავისი სახელობის რიგს. (იმპერი-ალისტური ომის დროს ერთ-ერთ სვან ქალს 35 ხარი დაუქლავს თავის სახელობაზე და ამით თავისი საიქიო ცხოვრება უზრუნველუყვია.

გარდა იმისა, რომ წარმოდგენები საიქიო ცხოვრებაზე, შიში და პატივისცემა მიცვალებულთა სულების წინაშე ჩვენს წინაპრებს აიძვლებდა რაც შეიძლება მეტი და უკეთესი დაეხარჯათ მათთვის და ამით ზოგჯერ გაღატაკებამდე მისულიყვნენ. ეს შეხედულება

ქარგად გამოიყენა ქრისტიანულმა რელიგიამ, რომელიც გაბატონებული კლასის იდეოლოგია იყო. ქრისტიანობა, რომელიც ამ ქვეყანაზე მორჩილებასა და მოთმინებას ქადაგებდა, აღრმავებდა რწმენას საიქიო ცხოვრებაზე. იგი დადასტოვებდა, რომ ჩაგვრა, გაჭირვება, უფლებობა ამ ქვეყნად დროებითია, რომ ამას მოსდევს საიქიოში მუდმივი, მშვიდი და უზრუნველი ცხოვრება. ქადაგებდა რა მოთმინებას, იგი ამით ახშობდა მშრომელ მასებში პოლიტიკური თვითშეგნების გაღვიძებას, ექსპლოატატორთა მიმართ პროტესტის ხმას, განთავისუფლებისათვის ბრძოლის სურვილს და ჩაგრულ ხალხს სამუდამო მონობისა და მორჩილებისაკენ მოუწოდებდა.

ჩვენი წინაპრების სარწმუნოებრივი შეხედულებები თანახმად, ადამიანს არა მარტო მთელი ორგანიზმის სასიცოცხლო სული გააჩნდა, არამედ მისი ორგანიზმის ცალკეულ ნაწილებსაც თავისი საკუთარი ანუ პარციალური სულები ჰყავდათ. ასეთი სულები იყვნენ ფალიური ხასიათისა, რომელთაც ნაყოფიერების ფუნქცია ჰქონდათ დაკისრებული, თავის ქალისა, ძვლებისა, თმისა და ა. შ.

არსებობდა ისეთი შეხედულებაც, რომ ადამიანის სახელი ერთ-ერთი მისი სულია; რამდენი სახელიც ჰქონდა ადამიანს, იმდენი სული ჰყავდა მას. ხევისურეთში მრავალსახელიანობა გავრცელებული მოგვჩვენა იყო, როდესაც ბავშვი დაიბადებოდა, დაარქმევდნენ წიგნის, ე. ი. ნათლობის ქრისტიანულ სახელს, მიცვალებულის სულის სახელს, ხატის სახელს და ზოგჯერ ზედმეტ ანუ „თიკუნ“ სახელს. ხატისა და სულის სახელის დარქმევის მიზანი ის იყო, რომ ახალდაბადებულისათვის მფარველი გაეჩინათ როგორც სულის, ისე ღვთაების სახით.

რელიგიური კულტებიდან ყველაზე მაღალ რელიგიად ასტრალური, ე. ი. მნათობთა თაყვანისცემა ითვლება.

თუ ცხოველთა კულტი უკავშირდება მონადირეობის პერიოდს, როდესაც ადამიანის არსებობა დიდად იყო დამოკიდებული ნადირობით მოპოვებულ საზრდოზე, როდესაც ადამიანი რაციონალურ მოქმედებასთან ერთად თხოვდა და ეხვეწებოდა ნადირთ პატრონებსა თუ ღვთაებებს ნადირობაში ხელის მომართვას, ნადირთა გამრავლებას, ასტრალური კულტი ძირითადად მიწათმოქმედების პერიოდში განვითარდა.

მონადირეობისა და მესაქონლეობის ხანაში მზე და მთვარე ყურადღების ცენტრში არ იყო მოქცეული. დროთა განმავლობაში

ანიმისტური წარმოდგენების გავლენით ეს მნათობები გაცოცხლდა. ისინი გაადამიანებული არიან. განსხვავება, მორწმუნეთა წარმოდგენით ის არის, რომ ისინი ზედა სამყაროში არიან მოთავსებული. ამ კონცეფციის დასადასტურებელ შესანიშნავ მასალას გვაწვდის ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება. რიგი მასალების მიხედვით, მზე და მთვარე და-ძმანი არიან, რიგი მასალებით — ცოლ-ქმარი. მათ დედები ჰყავთ. მთვარის ლაქები დედის მიერ ხელის განარტყამია, როცა ის ცომს ზელდა, და ა. შ. მზე უმეტეს შემთხვევაში დედრობითი სქესის არსებად არის წარმოდგენილი, მთვარე კი ვაჟად. ამას მრწამოს ხალხური ლექსიც:

მზე დედაა ჩემი,
მთვარე მამა ჩემი,
და წვრილ-წვრილი ვარსკვლავები
და და ძმაა ჩემი.

განსაკუთრებით დაინტერესა მთვარემ ადამიანი. მთვარის დაბნელება, მისი ფაზები იწვევდა ადამიანის დიდ გაკვირვებას. ჩნდება წარმოდგენა მთვარის სიკვდილისა და დაბადების შესახებ. მთვარის ფაზების დამთხვევა ხდება გეოფიზიკურ მოვლენებთან (ზღვის მიმოქცევა, ამინდი), იგი იწვევს მრავალი მცენარეულის ზრდას. აქედან გამომდინარე, მრავალი დარგის სამეურნეო საქმიანობის დაწყება მთვარის ფაზებთან იყო დაკავშირებული.

საქართველოში მთვარის თაყვანისცემის დამამტკიცებელი მრავალი გადმოწამით არსებობს. გარკვეულია, რომ მთვარის თაყვანისცემა საქართველოში წმინდა გიორგის კულტმა შეცვალა, რომელიც საქართველოს ყოველი კუთხის სალოცავად იქცა.

მთვარის თაყვანისცემასთან ერთად, ჩვენში ფართოდ იყო გავრცელებული მზის კულტიც. მზე ითვლებოდა სიცოცხლის, სითბოს, სინათლის, ნაყოფიერების მომნიჭებლად. იგი მიაჩნდათ ადამიანთა, მიწის ნაყოფიერების, მოსავლის მფარველად, თვალის სინათლის მიმნიჭებლად და ა. შ.

საქართველოში მზის ღვთაება დედრობითი სქესად მიაჩნდათ, იგი ცნობილი იყო მზე-ქალის, ბარბალე, ქალ-ბაბარის სახელით. დროთა განმავლობაში დედამიწის, მცენარეულის, ცხოველებისა და სხვათა მფარველი პატრონები ღვთაებებად იქცნენ. ცაზე ავიდნენ

და მნათობებს დაუკავშირდნენ. ასეთ ასტრალური ხასიათის ღვთაებებად გვევლინებიან მცენარეულობისა და ნაყოფიერების ღვთაებანა, ფშავ-ხევსურთა უმაღლესი ღვთაება მორიგე, დარ-ავდრის გამგებელი ელია და სხვ.

ქართველთა ძველი რელიგია ძირითადად ასტრალურ ხასიათს ატარებდა, მაგრამ როგორც დავინახეთ, მასთან ერთად შემორჩა უძველესი და უხეში წარმოდგენები კულტის სათანადო ელემენტებით. საზოგადოებრივი ცხოვრების ცვლასთან ერთად ეს პრიმიტიული წარმოდგენები შეიცვალა ჩამოყალიბებული და რთული რელიგიური სისტემით, რამაც გამოხატულება დღეობებში პოვა. ქართული რელიგიური დღესასწაულები გენეტიკურად ძირითადად ამ ძველ წარმოდგენებს უკავშირდება, ოღონდ გარკვეულ ეპოქებს თავისებურად გამოუყენებია ისინი, თავისი კვალი დაუჩნევია მათთვის ეს დღეობები მათში მოცემული კულტით მეტად რთული შინაარსისაა. „დღევანდელი სახით ის წარმოადგენს ჯამს ანუ ნაერთს, კონგლომერატს ისტორიული განვითარების სხვადასხვა საფეხურების რწმენისა და სარწმუნოებრივი წესებისას, რომლებმაც ისტორიის მანძილზე მრავალგვარი ცვლილება განიცადეს ხალხის განვითარების შინაგანი და გარეგანი ფაქტორების ზეგავლენის გამო“.1. ეს დღეობები ძალიან ხშირად, განსაკუთრებით კი საქართველოს ბარში ქრისტიანული წმინდანების კულტთან შერწყმული სახით იყო წარმოდგენილი.

* * *

რელიგიის განვითარების ჯერ კიდევ ადრეულ საფეხურებზე ჩნდებიან პირები, რომლებიც სათავეში უდგებიან რელიგიურ წესჩვეულებათა შესრულებას. კულტის ეს მსახურნი ხელმძღვანელობდნენ დღესასწაულის რიტუალურ მხარეს, განაგებდნენ ღვთაებისა ე. წ. ხატის სამეურნეო ცხოვრებას, იღვწოდნენ მისადმი რწმენის განმტკიცებისათვის და სხვ. თავდაპირველად ეს პირი ღვთაების რჩეულად წარმოიდგინებოდა. მორწმუნეთ სჯეროდათ, რომ იგი უშუალოდ იყო დაკავშირებული ღვთაებასთან, ესაუბრებოდა მას და შემდეგ ხალხს აცნობდა ხატის ნება-სურვილს. ღვთაების რჩეულად გახდომას განვითარების ადრეულ საფეხურებზე საფუძვლად

1 ვ. ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ტ. I, აბ., გვ. VIII, 1939.

ნერვული ხასიათის დაავადება ედო, რასაც ღრმა რელიგიური რწმენა ემატებოდა. წარმოდგენდა რა თავს ღვთაების რჩეულად, ასეთი პირი ადვილად მოდიოდა ექსტაზში და წინასწარმეტყველებდა ღვთაების ნება-სურვილს ამცნობდა ხალხს.

ასეთი რჩეულნი ჩვენში ცნობილნი იყვნენ ქადაგის, ხატის მონისა და მკითხავის სახელით.

ღროთა განმავლობაში ქადაგ-მკითხავები თვითონვე დაინტერესდნენ თავისი „თანამდებობით“. ისინი ათასგვარ ხერხებს მიმართავდნენ, რათა მიზნისათვის მიეღწიათ, თავისი „თანამდებობა“ განემტკიცებიათ და მემკვიდრეობითად ექციათ. ამის მიზეზი ეს გარემოება იყო, რომ რელიგიამ თანდათან კლასობრივი ხასიათი მიიღო, იგი გაბატონებული კლასის იარაღად იქცა, კულტის მსახურნი მმართველ წრეებში მოექცნენ, მათ დიდი საზოგადოებრივი წონა და ეკონომიური შემოსავალი გაუჩნდათ. ყველაფერი ეს კი ქადაგ-მკითხავად ყოფნას სახარბიელოს ხდიდა.

დასახელებული ხატის მსახურის მოვალეობას შეადგენდა პირველ რიგში ღვთაებისადმი რწმენის განმტკიცებაზე ზრუნვა; მასვე უნდა გაეწია მეთვალყურეობა რელიგიური წესების შესრულებისათვის, ყურადღება მიექცია ხატის უძრავ-მოძრავი ქონებისათვის და ეზრუნა მის გაფართოებაზე. იგი წინასწარმეტყველებდა აგრეთვე მოსალოდნელ ამბებზე, მტრის თავდასხმაზე, მოსავლიანობაზე და სხვა. გარდა ამისა, ხატის მსახურნი მკურნალის ფუნქციასაც ასრულებდნენ, — ავადმყოფებს ხატ-ღმერთების ძალით მორჩინას პირდებოდნენ. მათ საექიმო პრაქტიკაში წამლების გამოყენებას ნაკლებად ჰქონდა ადგილი. მათი რჩევა ხშირ შემთხვევაში ავადმყოფისათვის დამლუპველი იყო, ხოლო ოჯახისათვის ეკონომიური და მორალური გაჩანაგების წყაროს წარმოადგენდა.

ფსიქო-ნერვულად დაავადებულთ თუ სხვა რაიმე ორგანული ავადმყოფობით შეპყრობილ პირთ ისინი არწმუნებდნენ, რომ ღვთაების წინაშე რაიმე ცოდვის ჩადენის გამო იგი სასჯელს ადებს. მათ. ავადმყოფობის, უბედურების თავიდან აცილება კი შესაძლებლად იყო მიჩნეული მსხვერპლის შეწირვის, შესაწირავის პირთმევის, ღამის თევისა და სხვა წესების დაცვის გზით.

თიანეთის რაიონში მუშაობის დროს ქართველ ეთნოგრაფებს შემთხვევა ჰქონდათ დასწრებოდნენ რელიგიურ დღესასწაულს, სადაც „ხატის დამიზეზებულ-დაჭერილთა“ მთელი პლეადა იყო

წარმოდგენილი. ისინი, საგანგებო თვით სამოსელში გამოწყობილნი, ფეხშიშველნი, გატაცებით უვლიდნენ საცეკვაო წრეში და შემდეგ ცეკვა-თამაშითა და სიმღერით ექსტაზში მოსულნი ქადაგად ეცემოდნენ. ისინი თავგამეტებით გაჰკიდდნენ თავიანთ „ცოდვებზე“. დაჭერა-დამიზეზების ძირითად მიზეზად მორწმუნენი თვლიდნენ ხატ-სალოცავების დანგრევაში მონაწილეობის მიღებას, ხატის საკუთრებად მიჩნეული ადგილების შელახვას. ეს ვითარება სიმპტომატურია: გამოეცალა რა საფუძველი ღვთაებისადმი რწმენას, აქა-იქ შემორჩენილი ცრუმორწმუნენი განსაკუთრებით ცდილობენ რელიგიის ნაშთების შემაგრებას, ხალხში სარწმუნოების განმტკიცებას და ღვთაებისადმი მიმართულ ყოველგვარ საწინააღმდეგო მოქმედებას ასეთი პირის დაავადებისა და ხარალის მიზეზად თვლიდნენ. ისინი შთააგონებენ დაავადებულთ, განსაკუთრებით კი ნერვული ავადმყოფობით შეპყრობილთ, მივიდნენ სალოცავში, ევედრონ ღვთაებას განკურნებაზე, შესწირონ მსხვერპლი, უთიონ ღამე, უშიშრონი და სხვ. ხატის „დაჭერილები“, რომლებიც ძირითადად ნერვული ავადმყოფობით, ისტერიულობით და ჰალუცინაციებისადმი მიდრეკილებით შეპყრობილნი არიან, უშიშრონი და სხვა გამაღიზიანებელი მოქმედების (უშიშრობა, გაუთავებელი ცეკვა და ცემამდე, თავის აქეთ-იქით ქნევა, კოტრიალი და სხვ.) შესრულების შედეგად ადვილად მოდიან რელიგიურ ექსტაზში და ღვთაების წინაშე ჩადენილი ცოდვების შესახებ გაჰკვივიან. არა ერთი და ორი შემთხვევა ყოფილა წარსულში ქადაგ-მკითხავების რჩევით სამკურნალოდ ხატში წასული პირვნების დაღუპვისა, მისი ოჯახის ეკონომიური გაჩანაგებისა. ხევსურეთის სინამდვილეში იყო შემთხვევები, როცა ავადმყოფის პატრონებს აუარებელი შესაწირავი მიჰქონდათ ხატისათვის, ხოცავდნენ სამსხვერპლო საქონელს, ისედაც მცირე ადგილ-მამულის პატრონი მამულებს სწირავდნენ მას და სხვ. რეალური მკურნალობის გარეშე დარჩენილი ავადმყოფი კი ზშირად იღუპებოდა.

ქადაგ-მკითხავთა რჩევას, რომელთა მიზანიც რელიგიური რწმენის განმტკიცება და ამით თავისი პირადი ეკონომიური კეთილდღეობის მოპოვება წარმოადგენდა, დაბეჩავებული, რელიგიური რწმენით გაბრუებული ხალხი ბრმად ემორჩილებოდა და ნადგურდებოდა. ქადაგობა-მკითხაობის გადმონაშთებმა ძალიან მცირედად, მაგრამ მაინც იჩინა თავი ჩვენში. მაგალითად, სამამულო ომის

წლებში ფშავ-ხევსურეთს ეწვია ვინმე მკითხავი სონა. იგი სოფლი-
დან სოფელში გადადიოდა და თავისი ხელოვნის წყალობით საკმაო
გასამრჯელოს იღებდა, ეცემოდა ქადაგად, წინასწარმეტყველებდა.
მომავალზე, ომში წასულთა შესახებ ავრცელებდა ათასგვარ უიმე-
ლო ხმებს; უწინასწარმეტყველებდა ცოლებს ქმრების ღალატს, აჭე-
ზებდა ქალებს ერთმანეთის წინააღმდეგ და სხვ.

მორწმუნეებს მისი ქადაგობა ერთხანს სჯეროდათ, მაგრამ რო-
დესაც ქართული ენის კარგად არმცოდნე სონა (ეროვნებით სომეხი-
იყო) ღვთაება ლაშარის ნაცვლად „რაშარი ვარ, რა შარის“ გაიძახო-
და და სათანადო მარაგის შემოკლების შემთხვევაში ქადაგობაში
რუსულ სიტყვებს ურევდა, ისინი საბოლოოდ დარწმუნდნენ მის
ფლიდობაში და გააძევეს.

კულტის მსახურებიდან განსაკუთრებული უფლებებით სარ-
გებლობდა ღვთაების მთავარი ქურუმი, რომელსაც აღმოსავლეთ სა-
ქართველოში ხევსბერი, დეკანოზი, ხუცესი ეწოდებოდა.

ხუცეს-ხევსბერი, რომელსაც ადრე ხატის ქადაგ-მეენის ფუნ-
ქციები ჰქონდა დაკისრებული, თემის საერო და სასულიერო ცხოვ-
რებას განაგებდა. იგი ყველა მთავარ სატაძრო რიტუალს და-
მსხვერპლის შეწირვის წესებს ასრულებდა, თვალყურს ადევნებდა
სათემო ხატის ქონებას, მის საქონელს. ხელმძღვანელობდა ხატის
აგრარულ მეურნეობას და სხვ. ჯვრის ქადაგთან ერთად იგი ხატის
ქონების გაფართოებაზე ზრუნავდა და მიზანსაც აღწევდა. ზოგიერ-
თი მთავარი ხატები ძალიან მდიდრდებოდნენ; მათ ჰქონდათ აუარე-
ბელი სახნავ-სათესი მიწა, ტყე, ბარად ვენახები, ჰყავდათ პირუტ-
ყვი და სხვ. ამ მხრივ ისინი მხარში უდგნენ ქართულ მონასტრებს,
რომლებიც დიდძალ ადგილმამულსა და ქონებას ფლობდნენ და სა-
ერო ხელისუფლებასთან ერთად ყვლეფდნენ და ავიწროებდნენ
მოსახლეობის დაბალ ფენებს, ეკონომიურად აჩანაგებდნენ მათ.
ხატის ქონების მომვლელებად გვევლინებიან დროებით ან მუდმი-
ვად არჩეული პირები, რომლებიც ხატის სამეურნეო პერსონალს
ქმნიან. ისინი უვლიდნენ მამულებს, იღებდნენ მოსავალს და დღეო-
ბებისათვის სათანადო სწანოვაგესა და სასმელს ამზადებდნენ. მრავ-
ალრიცხოვანი რელიგიური დღესასწაულები, რომელთა წარმოშო-
ბა გენეტიკურად უძველეს რწმენა-წარმოდგენებს უკავშირდება,
დიდ სამსახურს მოითხოვდა. დღეობები, რომლებიც ხატში იშართე-
ბოდა, წლის დროების მიხედვით ჰყოლიოდა. ზოგიერთი დიდი სამ-

ლოცველო (მაგალითად, გუდანის ჯვარი ხევსურეთში, ლომისა მთი-
ულეთში და ა. შ.) დიდძალ ყმას აერთიანებდა. ყმები დღეობების
დროს ვალდებული იყვნენ შესაწირავი და მსხვერპლი მიერთმიათ-
ღვთაებისათვის. ხატში სალოცავად წასვლა დიდ ხარჯს მოითხოვდა,
რაც ისედაც ლატაკ გლეხის ოჯახს შიმში ტვირთად აწევებოდა.

რევოლუციამდე და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემ-
დეგაც ხშირად ნახავდით ხევსურეთიდან დღიურ სამუშაოზე წა-
სულ ხევსურს, რათა თავისი შრომის საფასურით ხატის საკლავი
ემოვნა. იგი დროსაც ხარჯავდა, ზარალიც მოსდიოდა და ოჯახს კი
არაფერი ემატებოდა.

დღეობები არა მარტო დიდ ხარჯს მოითხოვდა, არამედ მათ
აუარებელი სამუშაო დროც მიჰქონდათ. ზოგიერთი დღეობა —
4-5 დღე გრძელდებოდა; ამ ხნის განმავლობაში არ მუშაობდნენ,
რაც სამუშაო დღეთა რიცხვს მეტად ამცირებდა. დღეობასთან და-
კავშირებულ მუშაობის აღკვეთას თან ერთვოდა ე. წ. უქმეების არ-
სებობაც. მაგალითად, სვანეთში წლის განმავლობაში 365 დღიდან
208 სამუშაო დღე იყო, 157 კი — უქმე. ეს რიცხვი თვალნათლივ
მოწმობს, თუ რამდენი დრო მიდიოდა უქმად, რაც თავისთავად
ხელს უწყობდა ეკონომიურ ჩამორჩენილობას, სიღატაკს.

მას შემდეგ, რაც ადგილობრივ წარმართული ხასიათის რელი-
გიას ქრისტიანობა დაერთო და ნაწილობრივ შეერწყო მას, მმარ-
თველმა კლასებმა რელიგია უფრო მძლავრად გამოიყენეს ჩაგვრისა
და ექსპლოატაციის იარაღად.

? ქრისტიანობამ, რომელიც წარმართული რელიგიის საფუძველ-
ზე აღმოცენდა, კარგად გამოიყენა ძველი რწმენა-წარმოდგენები თა-
ვისი მიზნებისათვის. იგი აძლიერებდა რწმენას იმქვეყნიურ ცხოვრე-
ბაზე და აქ ტანჯვის მორჩილებით ატანას ქადაგებდა; მანვე გამოიყენა
რწმენა ავსულებზე, ეშმაკებზე და „შემცოდეთ“ ჯოჯოხეთითა და
ეშმაკით აშინებდა. იგი სათნოებასა და მორჩილებას ქადაგებდა ვი-
თომ, როდესაც ამბობდა — გიყვარდეს მტერი შენი, ვითარცა მოყ-
ვასი შენიო, სინამდვილეში კი ამ დოგმით იგი ზრძოლის უნარის
ჩახშობასა და დაჩლუნგებას ანხორციელებდა.

განსაკუთრებით მავნეა ეს ქადაგება დღეს, როდესაც ომის გამ-
ჩაღებლები, ამერიკისა და სხვა ბურჟუაზიული ქვეყნების რეაქცი-
ული ძალების წარმომადგენლები, ძირგამომძვრელ, მუშაობას
აწარმოებენ სსრ კავშირისა და დემოკრატიული ქვეყნების წინა-

აღმდეგ. რელიგია დოგმით: „გიყვარდეს მტერი შენი“ — მოუწოდებს მშრომელ ხალხს მათი სიყვარულისკენაც. რა უნდა იყოს ამაზე მავნე დღეს, თავისუფლებისმოყვარე მშრომელი ხალხისათვის, რომლებიც ყოველნაირად იბრძვიან მშვიდობისა და დემოკრატიისათვის, კომუნიზმის დიადი იდეების განხორციელებისათვის.

კაპიტალისტურ ქვეყნებში ეკლესია დაუნდობელ აგიტაციას ეწევა კომუნიზმისა და სსრ კავშირის წინააღმდეგ, ლოცვა-კურთხევას ასხამს რეაქციული ბურჟუაზიის მიერ მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულ ბოროტ გეგმებს. გაბატონებული კლასი, მისი მმართველი წრეები ხელს უწყობენ რელიგიურ რწმენის განმტკიცებას, ვინაიდან ამით საკუთარ მდგომარეობასაც განამტკიცებენ.

დღეს ჩვენში მოსპობილია რელიგიის სოციალური და ეკონომიური საფუძვლები, მოსპობილია ექსპლუატაცია და, ამდენად, მოსპობილია რელიგიაც. ამას განაპირობებს აგრეთვე ის გარემოება, რომ საბჭოთა ადამიანებს მეცნიერებისაკენ ფართო გზა აქვთ გახსნილი, მეცნიერება კი, როგორც აღვნიშნეთ, საფუძველს აცლის რელიგიას.

მიუხედავად ამისა, რელიგიის მცირერიცხოვანი გადმონაშთები კვლავ განაგრძობენ არსებობას, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ჩვენი სოციალისტური საზოგადოება ჯერ კიდევ სავსებით თავისუფალი არ არის ძველი საზოგადოების იდეოლოგიური გადმონაშთებისაგან. ამის მიზეზი ის არის, რომ ცვლილებები იდეოლოგიის სფეროში შედარებით ნელა მიმდინარეობს, ვიდრე სოციალურ-ეკონომიურ ყოფაში. გარდა ამისა, ჩვენი სამშობლოს ზოგიერთ მხარეში შესუსტებულია ყურადღება მეცნიერულ-ათეისტური პროპაგანდის მიმართ, რაც თავისთავად ხელს უწყობს რელიგიის ნაშთების არსებობას. რელიგიასთან ბრძოლა კი მეცნიერულ-ათეისტური პროპაგანდის გარეშე შეუძლებელია.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16.10.54 წ. ანაწილების ზომა $6 \times 9\frac{1}{2}$,
ქალაქის ზომა 60×84 , სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 1,75,
შეკვეთის № 1395, ტირაჟი 7.000, უფ 05946.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
აკ. შერეთლის ქ. № 3/5

Типография Издательства Академии Наук Грузинской ССР
ул., Ак. Церетели № 3/5